

RN 135

INŠTITUT ZA GEOGRAFIJO
UNIVERZE V LJUBLJANI
Trg Francoske revolucije 7
LJUBLJANA

**KRITERIJI ZA
OPREDELJEVANJE
MEST V
SLOVENIJI**

LJUBLJANA, 1993

INŠTITUT ZA GEOGRAFIJO UNIVERZE V LJUBLJANI
Trg Francoske revolucije 7,
61 000 LJUBLJANA,
☎061/213-458

1. NASLOV PROJEKTA:

KRITERIJI ZA OPREDELJEVANJE MEST V SLOVENIJI

2. IZKAZALNI PROJEKTI:

INŠTITUT ZA GEOGRAFIJO UNIVERZE V LJUBLJANI

Trg Francoske revolucije 7 LJUBLJANA

1. FAZNO POROČILO ZA LETO 1993:

KRITERIJI ZA OPREDELJEVANJE MEST V SLOVENIJI

dr. Marjan RAVBAR

RAZVOJNO RAZISKOVALNI PROJEKT

MINISTRSTVA ZA ZNANOST IN

TEHNOLOGIJO

ZA LETO 1993

3. PREDMETNA OZNAKA:

Gesla, mesta, obmestja, mestne regije, razmejevanje mest, zgoštevna območja.

v.d. DIREKTOR

LJUBLJANA, avgust, 1993

dr. Marjan RAVBAR

RAZVOJNO RAZISKOVALNI PROJEKT
MINISTRSTVA ZA ZNANOST IN TEHNOLOGIJO
ZA LETO 1993

1. NASLOV PROJEKTA:

**KRITERIJI ZA OPREDELJEVANJE MEST V
SLOVENIJI**

2. IZVAJALEC PROJEKTA:

INŠTITUT ZA GEOGRAFIJO UNIVERZE V
LJUBLJANI

Trg Francoske revolucije 7 LJUBLJANA

3. SOFINANCERJI IN UPORABNIKI PROJEKTA:

MINISTRSTVO ZA ZNANOST IN TEHNOLOGIJO
MINISTRSTVO ZA OKOLJE IN PROSTOR

4. ODGOVORNI VODJA PROJEKTA:

dr. Marjan RAVBAR

5. RAZISKOVALNA SKUPINA:

dr. Marjan RAVBAR

dr. Igor VRIŠER

Marjeta Vrščaj, prof. geogr.

6. PREDMETNA OZNAKA:

Gesla: mesta, obmestja, mestne regije, razmejevanje
mest, zgoščitvena območja.

v.d. DIREKTOR

dr. Marjan RAVBAR

KAZALO VSEBINE

1. UVODNA POJASNILA

2. MESTO IN OKOLICA

2.1. Definicije mest, obmestij, mestnih regij, zgostitvenih območij,...

3. PROBLEMATIKA RAZMEJEVANJA MED MESTI IN PODEŽELJEM V LUČI SPREMINJANJA URBANIZACIJE

3. 1. Kriteriji pri razmejevanju mest - nekaj mednarodnih primerjav

3. 2. Metode za razmejitev mestnih območij

A Tuje izkušnje

B. Domači primeri

4. SKLEP

5. UPORABLJENA LITERATURA

KRITERIJI ZA OPREDELJEVANJE MEST V SLOVENIJI

1. UVODNA POJASNILA

V sklopu razglabljanj o sodobni slovenski urbanizaciji izstopa nekaj, lahko bi rekli ključnih problemov, ki bi jih kazalo ponovno prevrednotiti. To je najprej sama **definicija** mest, ki se z ekonomskim razvojem družbe spreminja. Še pred časom je bila povsem nedvoumna razlika med pojmom "mesto" in "vas" ali celo "zaselek". Danes pa tudi že v praksi postaja eminentno strokovno vprašanje razločevanja med tem kaj je npr. "mestno" in kaj "podeželsko". Za obadva pojma je tudi izredno težko dati natančno in vsesplošno priznano znanstveno definicijo, za kar je po našem mnenju veliko vzrokov, med katerimi pa poleg spreminjanja značaja mest igra zelo pomembno vlogo igra prav naselitveni "ruralno-urbani kontinuum" (podrobnosti gl. pri Kokole, 1976).

Na drugi strani je s tem v zvezi ravno tako pomembno vprašanje merjenje procesov "pomestenja" in s tem v zvezi njihovega **razmejevanja** med mestnimi in ostalimi naselji. Prvotne opredelitve mest so temeljile na pravnih kriterijih in na velikosti naselij. Komisija za statistiko pri Organizaciji Združenih narodov (1978) za členitev mest priporoča tri različne principe: **količinske** (določitev spodnje meje), **zgodovinsko - pravne** principe in kriterije **gospodarske sestave** naselij. V povojni jugoslovanski - in s tem seveda tudi v slovenski statistiki - so naselja najprej razvrščali na podlagi sprejetih kriterijev M. Macure (1954). Tako je prebivalstvo ob popisih leta 1953, 1961 in 1971 živelo v **mestnih, mešanih in vaških** naseljih. Z uvajanjem "novega" upravnega sistema (po letu 1975) je pravni in upravni pojem mesta - razen v nekaterih izjemnih primerih - prenehal obstajati v naši administraciji (gl. npr. Zakon o imenovanju in evidentiranju naselij, ulic in stavb (Ur. l. SRS, 5/80) ali pa Pravilnik o določanju imen naselij in ulic ter njihovem označevanju (Ur. l. SRS, 11/80)). S tem zakonom se je namreč uveljavil t.im. pravni kriterij, po katerem morajo biti mestna naselja proglašena z uradnim aktom politične

skupnosti. O tem, katero je mestno naselje oziroma katero ni, je prepuščeno posameznim občinam in celo krajevnim skupnostim (gl. 8. člen cit. zakona). Skupni kriteriji, kot so npr. primerljivost, funkcija mesta v omrežju naselij, fiziognomija in morfologija mest, ali pa širši interesi so postali za zakonodajalca manj pomembni elementi.

"Novim smerem" so leta 1981 sledile tudi statistične službe, ki so opustile dotedanji koncept razmejevanja naselij. Namesto, da bi se izboljšali Macurini kriteriji, smo dobili še slabšo distinkcijo, ki nima skupnih izhodišč niti v na območju celotne države. Sprememba kriterijev je znatno otežila analize časovnih serij, vnesla zmedo in zmanjšala uporabnost v znanstvenem in praktičnem delu. Zato v praksi še vedno prevladuje preživeli kriterij velikosti in "gradbene zveze" kot determinirajočih kriterijev za definicijo mest (oz. mestnih naselij).

Vodenje uradne statistike mestnih naselij izpričuje na odsotnost enotnih kriterijev omejevanja mest. Po oceni pisca ima tako v Sloveniji status mesta 70 naselij. Republiški zavod za statistiko pa v svojih evidencah vodi 229 slovenskih naselij kot mestna (gl. Statistične letopise R Slovenije za leta po 1981). Že bežen pregled seznamov v cit. statističnih letopisih zrcali precejšnjo nedoslednost pri določanju "statističnega" obsega mest. Nejasnost in neenotnost pojmovanja mest se doslej najbolj drastično odraža pri "prištevanju" t.i. obmestnih naselij k mestom, kar sicer načeloma ni narobe, vendar bi le to moralo potekati pri vseh mestih po enotnih kriterijih.

Slovenska ustava je mestom v 141. členu določila novo vlogo (čeprav podrobnejše zakonodaje s tega področja še ni), ki je podobna tisti v sosednjih deželah. Žal pa se v Sloveniji v zadnjem času z vprašanji ekonomske vloge mest in z njimi povezanih razmejitev med mestnimi območji in podeželjem direktno ne ukvarja nobena stroka. Tudi pri posameznikih je znatno upadlo zanimanje za strokovno soočenje s to problematiko. Zaradi spremenjenih pogojev je potrebno tudi kritično vrednotenje ustreznosti dosedanjih metod, uveljavljenih v šestdesetih in začetku sedemdesetih let (Klemenčič, 1960, Vogelink, 1961, Kokole, 1969 in 1976, ter Vrišer, 1965), ki so temeljile v glavnem na demografskih (razvoj mestnega prebivalstva) in socialno-ekonomskih kazalcih (delež kmečkega prebivalstva, delež dnevnih migracij). Zahteva po prevrednotenju dosedanjih kriterijev je utemeljena tudi v času intenzivne razprave o novi lokalni samoupravi.

Iz takšnih nagibov smo jeseni 1992 na Ministrstvu za okolje in prostor prijavili raziskavo z naslovom: "Kriteriji za opredeljevanje mest in notranja členitev mestnih regij v Sloveniji". Avgusta 1993 je prišlo do sklenitve pogodbe pri čemer omenjeno raziskavo poleg Ministrstva za okolje in prostor sofinancira še Ministrstvo za znanost in tehnologijo. Žal so bila zaprosena

sredstva več kot prepolovljena, pa tudi "raziskovalni" čas se je zaradi poznega podpisa pogodbe močno zmanjšal. Obojni razlogi so nas, skupaj z naročnikom - Ministrstvom za okolje in prostor - vodili, da smo predvideni raziskovalni program "novim pogojem" temu primerno prilagodili in se osredotočili zgolj na izdelavo naslednjih vsebinskih sklopov:

1. na pregled obstoječih - tujih in domačih metodologij razmejevanja mest v luči spreminjanja urbanizacije;
2. na kritično analizo dosedanjih pristopov in poskus izdelave predloga novih kriterijev za razmejevanje mest in obmestnih naselij in končno
3. na predlog omejitve mest, mestnih območij in (mestnih regij) na karti 1:500 000 z nekaj podrobnejšimi vzorčnimi primeri kot strokovna podlaga določitev novih mestnih občin in kot podlaga za prostorski plan države.

2. MESTO IN OKOLICA

2.1. Definicije mest, obmestij, mestnih regij, zgostitvenih območij,...

Mesto je že od nekdanj s številnimi vezmi povezano s svojo okolico. Do 19. stoletja je bilo mesto proizvajalec nekaterih proizvodov, nudilo je obrtne, trgovske, sejemske, prometne, kulturne, izobraževalne in nekatere druge storitve, okolica pa je bila potrošnik mestnih izdelkov in uporabnik storitev ter dobavitelj hrane in surovin. To zgodovinsko sožitje je spremenila industrializacija in z njo povezani deagrarizacija in urbanizacija, ki sta pričeli te tradicionalne odnose spreminjati. Spremembe so še posebej intenzivne v zadnjih desetletjih. Mesto je pričelo skupaj z bližnjimi naselji tvoriti integrirano prostorsko celoto. Industrializacija je pritegnila v mnoga mesta številne delavce s podeželja. Bodisi so bili to priseljenci ali pa dnevni migranti. Tudi "prometna revolucija" je iz mest postopoma širila svoj vpliv na okolico. Posebno vlogo pri tej preobrazbi je imela sprva železnica, kasneje pa avtomobilizem. Vse to je povzročalo prostorsko širjenje mest v koncentrično potekajočih pasovih ali vzdolž prometnic. V številnih primerih so se v mestna ozemlja vključila tudi bližnja vaška naselja. Demografska rast, postorsko širjenje mest ter preobrazba odnosov med mestom in okolico vplivajo tudi na spremenjen fiziognomski videz ne le mest, temveč tudi njihove širše okolice. Zaradi tega mnogi urbani geografi govorijo o enotnem organizmu, ki ga tvori mesto s svojo bližnjo in širšo okolico. Označujejo ga tudi kot "mestno regijo" (anglosaksonska geografska literatura uporablja termin "*Functional Urban Regions*", skrajšano *FUR*, nemška "*Stadt - Umland - Region*", frankofonska pa "*agglomerations urbaines*"). Urbano regijo si zamišljajo kot vozlišče, ki ga po Wortmannu (1972) sestavlja "mestno območje" (mesto, predmestja in bližnja urbanizirana naselja skupaj s podeželskimi naselji kot "mašilom"). Celotno območje je omejeno s 30 do 40 minutno izohrono, kar predstavlja približno radij 25 km okrog mesta. Mesto je predvsem sedež centralnih funkcij, uprave, gospodarskih in družbenih funkcij širšega pomena. Število delovnih mest običajno presega število stanovanj. Število dnevnih migrantov je zato visoko. Medtem ko je v mestu osredotočena oprema regionalnega ali višjega pomena, prevzema "podeželje" poleg oskrbne (za določene vrste proizvodov) in rekreacijske funkcije še bivalno vlogo, ki je čedalje bolj poudarjena. V mestnih regijah je večje ali manjše število oseb zaradi prostorskih razlik med krajem bivanja in krajem zaposlitve povezano v enoten sistem. Mestne regije torej sestavljajo mesta ter bližnja ali oddaljena obmestna naselja. Vsak od navedenih pojmov ima svojo zgodovino. Zato je pojmovna razjasnitev za nadaljnje razumevanje nujna.

MESTA so zapleten družbeni pojav, ki se spreminja v času in prostoru in glede na to nastopajo v različnih oblikah in z različnimi funkcijami (Vrišer, 1984). V omrežju naselij so središča in vozliščne točke s specifičnimi funkcijami v družbeni in prostorski (teritorialni) delitvi dela. Po svojem značaju so predvsem območja koncentracije prebivalstva in delovnih mest. Mesta so središča materialne proizvodnje, znanosti, izobrazbe in kulture kakor tudi oskrbnih dejavnosti in trgovine. Mesta imajo vlogo generatorjev gospodarsko-tehničnega razvoja in zato v pomembnih elementih tudi odločilno vlogo v usmerjanju reprodukcijskih procesov v širšem prostoru. Zato se posledice v poselitvi občutijo tudi na širšem območju. Mesta imajo praviloma tudi relativno zaključeno in gosto zazidavo in svojstveno notranjo strukturo (Krönert, 1981).

OBMESTJE je območje intenzivnih stikov med mestom in podeželjem in je tudi območje sprememb v demografski, zaposlitveni in socialni sestavi prebivalstva ter izkazuje naglo in pomembno pokrajinsko preobrazbo. Povzročajo jih mesto. Obmestja so gosto poseljena, kar je bolj posledica stopnje urbanizacije in manj velikosti mest (Rajman, 1978). K obmestju prištevamo bolj ali manj zaključena območja, na katere se vežejo centrifugalni in/ali centripetalni populacijski tokovi med mesti in podeželjem, s katerimi so mesta in obmestja ozko povezani. Najintenzivnejše povezave so zaradi prostorskih razlik med krajem zaposlitve, ki je povečini v mestu, in krajem bivanja. Mesta praviloma "opravljajo" za obmestno prebivalstvo določene storitve, predvsem oskrbne, izobraževalne, kulturne ipd., obmestja pa nudijo "bivalno" in rekreacijsko funkcijo. Zaradi specifičnih funkcij in svojske razporeditve izrabe površin (kjer tudi proizvodnja hrane ni zanemarljiva) pomenijo vmesni člen med mesti in podeželjem. Po svojem značaju predstavljajo obmestja zapleten in kompleksen družbenoekonomski in prostorski pojav, ki je odvisen od deagrarnizacije, industrializacije, urbanizacije, migracij, preslojevanja prebivalstva ter razrasta mestnih naselij (Vrišer, 1977). Spremenjeni način življenja, ki smo mu priča, je odraz kompleksnih družbenih aktivnosti s sinergetskimi posledicami tudi na področju nadaljnega razvoja poselitve in urbanizacijskih tokov. Z naraščajočo suburbanizacijo se obmestja postopno širijo in dobivajo v prostoru nove razsežnosti. Obmestje kot samostojna "kategorija" pravzaprav ne more obstajati. Njegov obstoj je možen le v funkcijskih povezavah z osrednjim mestnim naseljem.

MESTNA REGIJA predstavlja prostorsko celoto, pri katerih imajo povezovalni stiki med mestom in njegovim obmestjem odločujoči pomen. Zunanji izraz prepletanj se kaže v svojskih oblikah zasnove poselitvenega omrežja, v značilni opremljenosti prometno-tehnične in druge družbene infrastrukture, stopnjevanem obsegu izmenjave proizvodnih in potrošnih dobrin ter migracijskih tokov. Odvisnost povezav med mesti in podeželjem se izraža na različne načine. Če izhajamo iz poenostavljenega modela temeljnih kategorij družbenoekonomskih aktivnosti, opredeljenih v družboslovni literaturi (Feldmann/Poller, 1971 in Manz, 1971), potem odnosi med mesti in

obmestjem temelje na zagotavljanju:

- gospodarskih potreb družbe;
- splošnih družbenih potreb in
- individualnih človeških potreb.

V tem procesu imajo mesta oziroma urbanizacijska jedra vlogo generatorjev. Povezovalna-izmenjevalna vloga mest je najizrazitejša pri proizvodnih funkcijah, posredovanju potrošnih dobrin in zadovoljevanju splošnih družbenih potreb, manjša pa pri individualnem zadovoljevanju potreb. Prostorska proizvodna struktura in z njo povezana potrošnja tvorita občo podlago za povezave med mesti in podeželjem. Ostala oprema družbene infrastrukture¹ v mestih je pravzaprav nadgradnja in prav tako služi pri zadovoljevanju potreb vsem prebivalstvenim skupinam, ki živijo v mestih in obmestjih. Od stopnje specializacije te družbene infrastrukture, ki je v mestni regiji zelo neenakomerno razporejena (praviloma so osredotočene v mestnih središčih), so bolj ali manj intenzivno povezana obmestna naselja z mesti. Sodobna literatura definira mestne regije tudi kot "učinkovite spoje ekosistemov, ki se sestoje iz načina življenja, tehničnih elementov ter medsebojne menjave energije, surovin in informacij" (Neddens, 1986). Materialna proizvodnja in potrošnja sta torej splošna pogoja za razvijanje odnosov med mesti in njegovim zaledjem pri zadovoljevanju družbenih in individualnih potreb. Vse to oblikuje mestne regije, kar z drugimi besedami pomeni, da je prvi in pomemben impulz za nastanek mestnih regij inicirala pravzaprav industrializacija. Odnosi med mestom in obmestjem so v mestni regiji zato rezultanta prostorske delitve dela, storitev in načina življenja. Lahko trdimo, da obstaja med industrializacijo in urbanizacijo izredno tesna povezava, prava geografska simbioza (Vrišer, 1965, str. 144), Prav zaradi te simbioze se se meje med mestom in podeželjem postopno zabisale. Mesta se v sodobnem življenju čedalje bolj širijo in postopoma stapljajo s podeželjem oziroma tudi obratno, podeželje z vsemi svojimi elementi agrarne pokrajine postaja sestavni del mestnega območja in mestnega načina življenja.

Osrčje mestne regije tvori *mestno središče ali mestno jedro*, ki je pri številnih mestih heterogene sestave. Oblikuje ga (v Evropi) praviloma srednjeveško - staro mesto, ki ga sestavljajo poslovno in trgovsko središče ("city") ter bolj ali manj obsežne stanovanjske četrti, zgrajene bodisi v obliki meščanskih blokov, delavskih kolonij ali stanovanjskih sosesk ter četrti z različnimi drugimi funkcijami kot industrijske, upravne, šolske, prometne, ipd.

Okoli mestnega središča se najprej razprostirajo "*predmestja*" ali mestni ringi². Zanje je značilno, da so to v bistvu le nekoliko mlajši predeli mest.

¹ Pod pojmom družbene infrastrukture si predstavljamo sistem organizacije služb, ki za potrebe širše okolice zagotavljajo npr. pretok blaga in informacij, oskrbo, izobrazbo, kulturo, zdravstvo, ipd.

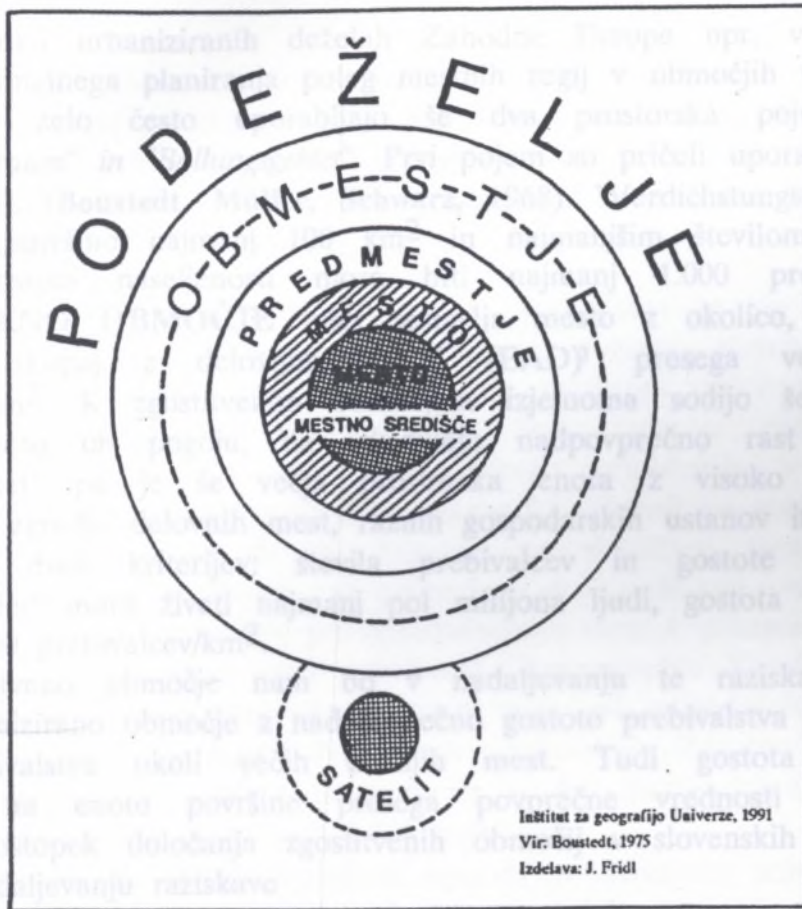
² Velika večina predvsem angloameriške in nemške geografske in urbanistično-planerske literature uporablja za

Včasih pa so tudi celotna naselja, ki jih je ekspanzionistični mestni razvoj zajel kasneje in jih postopoma vključil v mestni organizem. Ponavadi so strnjeno zazidana in na široko sklenjena z mestnim središčem. Na zunaj se razlikujejo po redkejši zazidavi. Mnoga predmestja so funkcijsko specializirana. Postala so predeli industrije, prometa ali izrazite stanovanjske naselbine novejšega datuma. Predmestja se od mestnega jedra ločijo po številnih fiziognomičnih potezah. Čeprav so v gradbenem pogledu sklenjena z mestnim jedrom, imajo vendarle svoj kolorit, svoje lastno trgovsko in storitveno središče in drugačne funkcije kakor središče mesta (Bračič, Lah, Vrišer, 1983, str. 164). Mestno središče skupaj s predmestji tvori ponavadi v naši predstavi mesto v pravem pomenu besede.

Okoli mesta se razprostira venec naselij, ki so z njim tesno povezana. Večina od njih je že zelo deagrariziranih. Glede na njihovo funkcijo jih lahko še najbolje označimo kot "spalna naselja", saj njihovi prebivalci v veliki večini delajo v mestu, v mestih se šolajo, hodijo nakupovat, obiskujejo kulturne ustanove ipd., v obmestnem naselju pa le stanujejo. Druga, prav tako deagrarizirana naselja so postopno pridobila zametke samostojnih urbanskih ali zaposlitvenih središč znotraj mestne regije" (Vrišer, 1965, str. 145). Čeprav je osnovna značilnost vseh teh naselij, da so v dnevnem stiku z mestom (dnevna delovna migracija zaposlenih, obiskovanje šol, nakupi vseh vrst ipd), pa imajo mnoga med njimi samosvojo zasnovo in bazo bodisi v tradicionalni industriji ali obrti bodisi še vedno v agrarnih ali kakšnih drugih dejavnostih (npr. turizem). Zaradi tega urbanizacijski proces v mestni okolici nikakor ni samo rezultat mestnih vplivov. Takšna območja doživljajo mogočno preobrazbo tudi v obsegu zazidave, in sicer tako, da stara vaška jedra pomenijo le manjši del celotnega "pozidanega" zemljišča. Predmestja so enostavno "pogoltnila" nekdanja vaška - obmestna naselja, zlasti še, če so ta naselja dobila ulično numeracijo. Ta območja so izredno vabljiva za preselitve iz mestnega območja pa tudi s podeželskih območij.

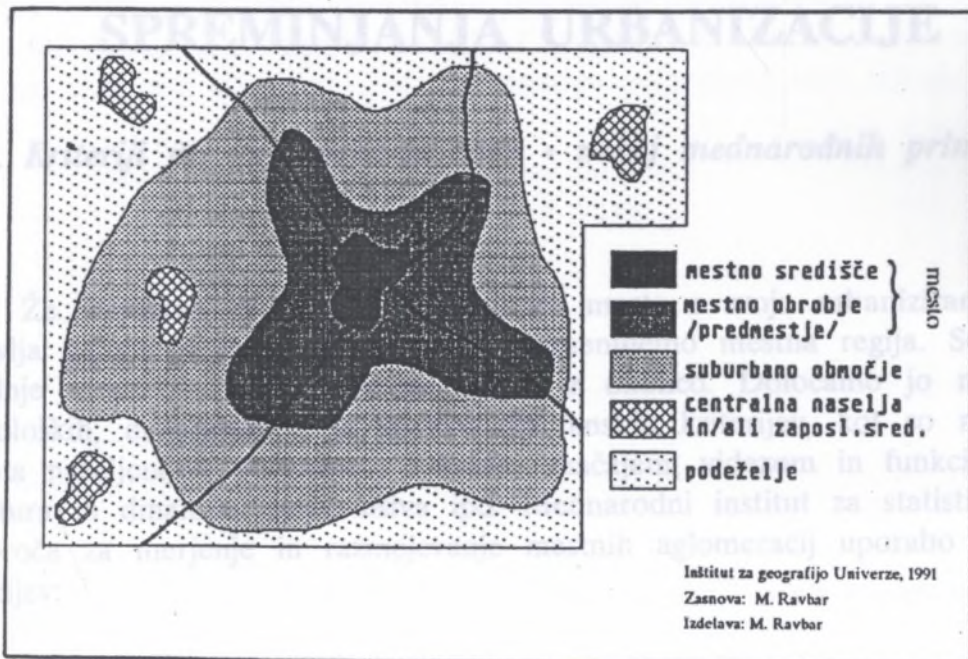
To cono močnih in neposrednih vplivov med mestom in mestno okolico mnogi geografi nazivajo, kot je bilo že omenjeno, *ožja mestna okolica ali ožje gravitacijsko območje*. V naši geografski literaturi se je zanjo uveljavilo primerno ime "*obmestje*". Za celotno ozemlje, ki je pod mestnim vplivom, pa se je uveljavil naziv "mestna regija". Tudi v mestni regiji se pojavljajo naselja z določenimi "centralnimi funkcijami", bodisi da so jih imela že v preteklosti ali pa so si jih pridobila z naraščanjem števila prebivalstva, zaradi ugodne prometne lege, lastne gospodarske podlage, ipd (gl. sliki 1 in 2).

predmestja in za obsežna, močno urbanizirana območja okoli večjih mest, ki so s središči tesno povezana, pojem "metropolitanski ring" (gl. npr. Berry, 1973 in 1981, Champion, 1989, Hall, 1980, Boustedt, 1975, itd.). Mestni ring v Clarkovem geografskem leksikonu (1987) pomeni "...območje prostorskih in socialnih sprememb na mestnem obrobju, kjer je urbani razvoj v koliziji s kmetijsko izrabo, kjer se gostota prebivalstva naglo povečuje in kjer rastejo cene zemljišč."

Slika 1 : Shematska predstavitev mestne regije

3. PROBLEMATIKA RAZMEJEVANJA MED MESTI IN PODEŽELJEM V LUČI

Slika 2 : Model mestne regije

V visoko urbaniziranih deželah Zahodne Evrope npr. v Nemčiji za potrebe regionalnega planiranja poleg mestnih regij v območjih velike urbane koncentracije zelo često uporabljajo še dva prostorska pojma. To sta "Verdichtungsraum" in "Ballungsgebiet". Prvi pojem so pričeli uporabljati nekako po letu 1960. (Boustedt, Müller, Schwarz, 1968). "Verdichtungsraum" obsega območje s površino najmanj 100 km² in najmanjšim številom prebivalstva 150.000. Gostota naseljenosti mora biti najmanj 1.000 prebivalcev/km². **ZGOSTITVENO OBMOČJE** torej sestavlja mesto z okolico, kjer gostota prebivalcev skupaj z delovnimi mesti (EAD)³ presega več kot 750 prebivalcev/km². K zgostitvenim območjem izjemoma sodijo še območja z manjšo gostoto ob pogoju, da izkazujejo nadpovprečno rast prebivalstva. "Ballungsgebiet" pa je še večja prostorska enota z visoko koncentracijo prebivalstva, zgradb, delovnih mest, raznih gospodarskih ustanov itd. Določa se na podlagi dveh kriterijev: števila prebivalcev in gostote poselitve. V "Ballungsgebiet" mora živeti najmanj pol milijona ljudi, gostota pa mora biti najmanj 1.000 prebivalcev/km².

Zgostitveno območje nam bo v nadaljevanju te raziskave pomenilo močno urbanizirano območje z nadpovprečno gostoto prebivalstva in konstantno rastjo prebivalstva okoli večih bližnjih mest. Tudi gostota prebivalstva, izračunana na enoto površine presega povprečne vrednosti v Republiki Sloveniji. Postopek določanja zgostitvenih območij v slovenskih razmerah je opisan v nadaljevanju raziskave

3. PROBLEMATIKA RAZMEJEVANJA MED MESTI IN PODEŽELJEM V LUČI SPREMINJANJA URBANIZACIJE

3. 1. Kriteriji pri razmejevanju mest - nekaj mednarodnih primerjav

Že uvodoma je bilo poudarjeno, da mesto s svojo urbanizirano okolico sestavlja aglomeracijo, ki jo ponavadi poimenujemo mestna regija. Sestavlja jo osrednje mesto določene velikosti skupaj z okolico. Določamo jo na podlagi morfoloških, demografskih in socialnoekonomskih kriterijev, kot so na primer: gostota naseljenosti, pozidava z urbanim značajem, videzom in funkcijo zgradb, struktura in dinamika prebivalstva ipd. Mednarodni institut za statistiko (1964) priporoča za merjenje in razmejevanje mestnih aglomeracij uporabo naslednjih kriterijev:

³ =Einwohner + Beschäftigte am Arbeitsort na km²)

- neprekinjena pozidanost;
- visoka gostota prebivalcev (praviloma nad 1000 preb./km²);
- nadpovprečna rast prebivalstva med dvema popisnima obdobjima;
- nadpovprečno nizek delež kmečkega prebivalstva;
- povišan delež dnevnih migrantov, usmerjenih iz bližnjih obmestij proti mestnemu središču.

Razdelitev na mestno in podeželsko prebivalstvo je po mednarodnih priporočilih eden od pomembnejših kazalcev. Pogosto razumemo stopnjo urbanizacije, ki jo običajno merimo z deležem mestnega prebivalstva tudi kot pomemben kazalec gospodarskega razvoja. Prav zato je delež mestnega prebivalstva merilo razvitosti in ga že dolgo priobčujejo v publikacijah Združenih narodov (npr. Demographic Yearbook). Četudi se statistična služba Združenih narodov trudi, da bi kriterije za določitev števila mestnega prebivalstva kar najbolj poenotila, so primerjave med deželami tvegane ali celo sporne zaradi različnih kriterijev pri opredeljevanju mest v posameznih državah.

Združeni narodi so v svoji publikaciji "Demographic Yearbook" že leta 1952 za razmejitev mest oziroma mestnih regij od pripadajočega podeželja priporočili tri različne principe⁴. Poleg tega strokovnjaki Združenih narodov za prihodnje popise prebivalstva predlagajo, *da se kot mesta določijo naselja ali najmanjše upravne enote z več kot 10.000 prebivalci.*

V praksi so po svetu največkrat uporabljeni *količinski principi*, kjer gre za določitev spodnje meje števila prebivalcev v naselju, ki ga še lahko štejemo k mestu. Pomanjkljivost te metode je prav v tem, da ne daje dovolj točnih in splošno primerljivih meril za določitev spodnje meje prebivalstva. Ta se v Evropi giblje od 200 prebivalcev na severu kontinenta, prek srednjeevropskih dežel, kjer se "prag" okvirno giblje pri 1500 prebivalcih, 2.000 prebivalcih ali celo pri 5.000 prebivalcih. Najvišji - do 10.000 prebivalcev - pa je v Švici, Grčiji ali Španiji (gl. tabelo št. 1). Čim višje je določena spodnja mejna vrednost, tem bolj verjetno je, da so mestom pridružena tudi bližnja obmestna naselja.

Tako imenovanih administrativnih načel so določena mesta tudi v Veliki Britaniji, na Poljskem, v Bolgariji, Alžiriji, Maroku. Včasih je urbeno prebivalstvo določeno po uradni določitvi mest: npr. v Romuniji, Madžarski, Novi Zelandiji, Kitajski, Tajvanu, Siamu, Iraku, Singapurju, Indoneziji, Siriji, Braziliji, Ekvadorju, Egiptu.

Tretji kriterij je *gospodarska sestava naselij*, pri čemer k mestom sodijo naselja z določenim deležem neagrarnega prebivalstva (Le-ta praviloma presega 95%). Mnoge države uporabljajo tudi kombinacijo različnih kriterijev, predvsem količinskih in ekonomskih.

⁴ Prvotne opredelitve mest so temeljile na pravnih kriterijih in na velikosti naselij. Komisija za statistiko pri Organizaciji Združenih narodov (1978) za členitev mest priporoča naslednje principe: *količinske (določitev spodnje meje, ki naj bi bila 20.000 prebivalcev), zgodovinsko-pravne principe in kriterije gospodarske sestave naselij.*

TABELA 1: ŠTEVILO PREBIVALSTVA KOT KRITERIJ ZA DOLOČITEV MEST V NEKATERIH IZBRANIH DRŽAVAH SVETA

spodnja meja števila mestnega prebivalstva

država	nad 200 preb.	nad 2000 preb	nad 5000 preb	nad 10000 preb
Albanija	*			
Avstrija			*	
Belgija			*	
Češka		*		
Danska	*			
Francija		*		
Grčija				*
Irska		*		
Islandija		*		
Izrael		*		
Japonska				*
Luksemburg		*		
Kanada ⁵	*			
NDR (nekd.)		*		
Nizozemska		*		
Norveška	*			
Porugalska		*		
Slovaška		*		
Španija				*
Švedska	*			
Švica				*

Drugi priporočljivi kriterij za določevanje mest je *zgodovinsko - pravni* kriterij, po katerem štejejo za mesta tista naselja, ki so si v preteklosti pridobila tako imenovane mestne pravice ali imajo priznan pravni status mesta. Po teh tako imenovanih administrativnih načelih so določena mesta npr.: v Veliki Britaniji, na Poljskem, v Bolgariji, Alžiriji, Maroku. Včasih je urbano prebivalstvo določeno po uradni določitvi mest: npr. v Romuniji, Madžarski, Novi Zelandiji, Kitajski, Tajvanu, Siamu, Iraku, Singapurju, Indoneziji, Siriji, Braziliji, Ekvadorju, Egiptu.

Tretji kriterij je *gospodarska sestava* naselij, pri čemer k mestom sodijo naselja z določenim deležem neagrarnega prebivalstva (Le-ta praviloma presega 95%). Mnoge dežele uporabljajo tudi kombinacijo različnih kriterijev, predvsem količinskih in ekonomskih.

⁵ Naselja z več kot 1000 prebivalci, tega od leta 1961 k mestnim regijam v "metropolitan areas" prištevajo celotno območje, kjer število prebivalstva presega 10 000 prebivalcev.

V nadaljevanju pogledimo nekaj primerov uporabljenih metodologij določanja mestnih regij:

Velika Britanija

je dežela, ki se v Evropi še posebej odlikuje z visoko stopnjo urbanizacije. Najintenzivnejši proces urbanizacije v 19. stoletju so doživljala mesta z najmočnejšim razmahom industrializacije. Tako so v začetku 20. stoletja nastale karakteristične mestne aglomeracije, poimenovane kot konurbacije (Conurbations). Konurbacije so, kot jih je definiral Fawcett (1932), "območja neprekinjene pozidanosti s stanovanjskimi zgradbami, tovarnami, pristanišči in doki, mestnimi parki in igrišči ter med sabo niso ločena s kmetijskimi zemljišči". Ta definicija velja za sklenjena območja, ki imajo več kot milijon prebivalcev in minimalno gostoto prebivalcev večjo od 10 prebivalcev/acer (= cca 250 prebivalcev/km²). Konurbacije so v Veliki Britaniji nastale torej z zraščanjem sosednjih mest v eno mesto. Znotraj takšne konurbacije obstaja sicer delitev funkcij in dela. Konurbacije so dobile ime po pokrajini ali po največjem mestu. Danes je v Veliki Britaniji sedem velikih konurbacij, ki jih statistika definira kot "kontinuirano urbanizirana območja, ki obkrožajo velike populacijske centre - mesta". Regionalni planerji zanje uporabljajo tudi izraz "Standard Metropolitan Labour Areas" (SMLA), predstavljajo pa gravitacijska območja posameznih mest. SMLA se sestoji iz dveh delov: iz centralnega mesta in metropolitanskih območij. Kriteriji za določanje so naslednji:

- centralno mesto mora imeti najmanj 20.000 delovnih mest ali povprečno gostoto zaposlenosti 5 zaposlenih/aker površine (12,5/ha);
- metropolitansko območje sestavljajo administrativne enote, iz katerih najmanj 15% od skupno zaposlenih dela v osrednjem mestu;
- centralno mesto in metropolitansko območje morata imeti skupaj najmanj 70.000 prebivalcev.

Na tej podlagi je bilo v Veliki Britaniji leta 1971 izločenih 126 SMLA, kar je tedaj predstavljalo 79.7% vsega prebivalstva (Hall et al., 1973). Poleg SMLA so v Veliki Britaniji uvedli še večje enote. To so tako imenovane "Metropolitan Economic Labour Area" (MELA). MELA (Hall, 1973) predstavlja prostorsko in administrativno zaključena območja z več kot 20.000 zaposlenimi in gostoto delovnih mest, ki je večja kot pet zaposlenih na aker (1 aker = 0,4 km²). K tem območjem so prišteli tudi okoliška naselja z vsaj 15% zaposlenimi v gospodarskih dejavnostih ob pogoju, da dnevno migrirajo v zaposlitveno središče. Prostorske enote MELA torej sestavljajo SMLA v celoti, poleg tega pa še zunanji metropolitanski pas, ki ga sestavljajo vse tiste administrativne enote okoli SMLA, iz katerih število dnevni migrantov v

⁶ povzeto po: "Zum Konzept der Stadtregionen". Methoden und Probleme der Abgrenzung von Agglomerationsräumen. Veröffentlichungen der Akademie für Raumforschung und Landesplanung, Bd. 59, Hannover, 1970.

osrednje mesto presega 50%. MELA so tako pravzaprav razširjena vplivna območja SMLA. Obsegajo 95% vsega britanskega prebivalstva. Predstavljajo območja z najvišjim ekonomskim potencialom in visoko urbanizacijsko stopnjo.

V Združenih državah Amerike

je metropolitanizacija vsekakor dosegla najvišjo stopnjo. Zato so razumljivi poskusi, da poiščejo uporabne kriterije za razmejitev mest od okolice. Že leta 1910 je statistična služba uvedla pojem "metropolitan district" (MD), ki je bil v veljavi vse do leta 1950. "Metropolitan district" je obsegal mesta z najmanj 50.000 prebivalci ter okoliška naselja in administrativne enote z gostoto poselitve, ki je bila večja od 150 prebivalcev na kvadratno miljo. Vseh MD je bilo v ZDA že tedaj 140.

Od leta 1950 je v veljavi pojem "Standard Metropolitan Area" (SMA). Sestavlja ga mesto z najmanj 50.000 prebivalci in okolica z "metropolitanskim" značajem. Deset let pozneje so kriterije natančneje določili in uvedli pojem "Standard Metropolitan Statistical Area" (SMSA). Območja, ki sestavljajo SMSA, so določena na podlagi naslednjih treh kriterijev:

I. osrednje mesto, ki ga sestavlja eno ali več mest, ki skupaj štejejo najmanj 50.000 prebivalcev, in

II. metropolitansko območje, ki ga sestavljajo tiste administrativne enote (county), ki ustrezajo naslednjim kriterijem:

1. delež zaposlenih izven kmetijskih dejavnosti mora biti večji od 75%;

2. poleg gornjega kriterija mora biti zadovoljeno vsaj še enemu od naslednjih pogojev:

- 50% ali več prebivalcev v "county" mora živeti v majhnih administrativnih enotah z gostoto naseljenosti, ki je večja kot 150 prebivalcev na kvadratno miljo;

- najmanj 10% delavcev mora biti zaposlenih v kraju bivanja ali pa mora naselje imeti vsaj 10.000 delovnih mest;

- v naselju mora biti vsaj 10% zaposlenih zunaj kmetijske dejavnosti v osrednjem mestu, kamor dnevno migrirajo.

III. Kriterij integracije s centralnim mestom je dosežen ob pogoju, da zadovoljuje vsaj eni od naslednjih dveh zahtev:

1. da več kot 15% delavcev dnevno potuje na delo v osrednje mesto;

2. da več kot 25% delavcev, ki dela v naselju prebiva v osrednjem mestu.

Na podlagi navedenih kriterijev je bilo v ZDA določenih 243 SMSA in je tam prebivalo 139 milijonov prebivalcev ali 68,6%. Leta 1950 je v okvirih SMSA v osrednjih mestih še živelo več prebivalcev kot pa zunaj njih. Deset let pozneje sta se razmerji izenačili. Leta 1970 je bil delež prebivalstva, ki je

⁷ SMSA pomeni "integralno ekonomsko in socialno enoto" z velikim populacijskim jedrom, ki obsega osrednje mesto in metropolitansko območje.

živelo zunaj osrednjih mest znotraj SMSA, že znatno večji. Ta podatek kaže na močan proces metropolitanizacije po drugi svetovni vojni.

Tudi v Kanadi

so v povojnem obdobju iz praktičnih potreb po določanju mestnih regij pričeli uporabljati podobne kriterije kot pri svoji južni sosedih. Mestne regije so poimenovali so z nazivom Census Metropolitan Areas (CMA) in jih določili na podlagi naslednjih kriterijev:

1. Osrednje mesto mora imeti najmanj 50.000 prebivalcev.
2. Administrativne enote, ki so vključene v metropolitansko predmestje morajo zadovoljiti naslednjim kriterijem:
 - gostota prebivalstva mora biti vsaj 1.000 prebivalcev/kv. miljo (okoli 386 prebivalcev/km²);
 - delež aktivnega nekmečkega prebivalstva mora biti najmanj 70%;
 - najmanj 50% aktivnega nekmečkega prebivalstva mora dnevno potovati na delo v osrednje mesto.
 - skupno število vseh prebivalcev v mestni regiji mora biti najmanj 100.000.

Na Japonskem

je statistična služba uvedla t. i. "gosto naseljeni distrikt" (Densely Inhabited Districts), ki pravzaprav predstavlja mestno regijo. V to mestno regijo so vključili vsa območja, kjer je gostota poselitve večja od 4.000 prebivalcev/km². Naselja morajo poleg tega imeti vsaj 5.000 prebivalcev. Izjemoma so v mestne regije vključena še območja z manjšo gostoto pod pogojem, da so v njej še drugi urbani elementi kot npr: tovarne, šole, trgovine, bolnice ipd. Na podlagi tako določenih kriterijev je v mestnih regijah na Japonskem leta 1970 prebivalo 48.1% vsega prebivalstva. "Gosto naseljeni distrikti" so imeli tudi impozantno letno stopnjo rasti prebivalstva, ki je znašala v desetletju pred 1970 3,16%. Tudi gostota prebivalstva v japonskih mestnih regijah ni primerljiva z evropskimi, znašala je 10.263 prebivalcev/km².

Zvezna republika Nemčija

V celinski Evropi je proces metropolitanizacije dosegel najvišjo stopnjo v (Zahodni) Nemčiji. Poleg tega imajo v tej deželi tudi raziskave odnosov med mesti in okolico že dolgo tradicijo. Na podlagi številnih raziskav, ki izhajajo še iz prejšnjega stoletja, so v Nemčiji izdelali nekatere modele in parametre, ki označujejo sklop teh odnosov. Po drugi svetovni vojni so se tako postopno izoblikovale različne skupine kriterijev za določanje mestnih regij (Lenort, 1961). Vsesplošno priznan je model mestne regije (Stadtregion), kot ga je definiral Boustedt (1960, 1967 in 1968) in po čigar modelu so tudi določene nemške mestne aglomeracije (gl. sliko 2 na str. ...). Model je zgrajen v obliki

koncentričnih kolobarjev in je bolj diferenciran od SMSA. Agregirani kategoriji "Aussenzone" in "Umlandzone" - zunanje območje oz. obmestje sta pravzaprav le še nedefinirana izraza za suburbano območje oziroma, kot jih Boustedt poimenuje z izrazom robna območja (Randzone). Po Boustedu (1953, str. 29) je namreč mestna regija "območje, čigar struktura prebivalstva sestavlja bolj ali manj enotno prostorsko celoto. Prebivalstvo je namreč v znatnem delu eksistenčno odvisno prav od delovnih mest, ki so praviloma v mestih".

V Nemčiji (ZRN) uporabljajo poleg mestnih regij v območjih velike urbane koncentracije še dva prostorska pojma. To sta "Verdichtungsraum" in "Ballungsgebiet". Prvi pojem so pričeli uporabljati nekako po letu 1960. (Boustedt, Müller, Schwarz, 1968). "Verdichtungsraum" obsega območje s površino najmanj 100 km² in najmanjšim številom prebivalstva 150.000. Gostota naseljenosti mora biti najmanj 1.000 prebivalcev/km². Zgostitveno območje sestavlja mesto z okolico, kjer gostota prebivalcev skupaj z delovnimi mesti (EAD) presega 1.250 na km². K zgostitvenim območjem izjemoma sodijo še območja z manjšo gostoto ob pogoju, da izkazujejo nadpovprečno rast prebivalstva. Na podlagi navedenih kriterijev je v ZRN v sedemdesetih letih v 24 zgostitvenih območjih prebivalo več kot 36 milijonov prebivalcev s povprečno gostoto naseljenosti, ki je znašala 1.549 prebivalcev. Gostota prebivalcev in delovnih mest pa je bila celo 2.206 na km² (Schliebe/Teske, 1970).

"Ballungsgebiet" je še večja prostorska enota z visoko koncentracijo prebivalstva, zgradb, delovnih mest, raznih gospodarskih ustanov itd. Določa se na podlagi dveh kriterijev: števila prebivalcev in gostote poselitve. V "Ballungsgebiet" mora živeti najmanj pol milijona ljudi, gostota pa mora biti najmanj 1.000 prebivalcev/km². V ZRN je bilo po teh kriterijih skupaj devet takih območij. V njih pa je prebivalo 25 milijonov prebivalcev (Isenberg, 1970).

Uradna avstrijska

statistika do zadnjega popisa 1981 ni izločala mest. Odtlej pa se je definicija mesta naslonila na priporočila Združenih Narodov (Istel, 1982). Kot mestna naselja ("Kernräume") so določena naselja z več kot 2.000 prebivalci. Poleg tega k mestni regiji (Stadtregion) sodijo še t. i. zunanje cone (Aussenzone), kamor sodijo vsa naselja z več kot 25 % dnevnih migrantov v mesto. Mestna regija mora imeti skupaj najmanj 15.000 prebivalcev. Po takšnih računih je leta 1981 v 42 mestnih regijah živelo 64% avstrijskega prebivalstva.

Italija

nima ne v statistiki ne pri prostorskem urejanju nikakršnih uradnih razdelitev med mesti in podeželjem. Pač pa obstaja vrsta študij za določitev "aree metropolitane", kjer so uporabili morfološke in funkcijske kriterije, na podlagi

katerih je rimski institut SOMEA pripravil tipološko delitev vseh občin v Italiji (Kneissl-Rabossi, 1982).

Švicarski

statistični zavod že od leta 1930 za omejitve svojih mestnih aglomeracij uporablja socialnoekonomske kriterije. Pozneje pa so čedalje bolj uveljavljali fiziognomske kriterije. Tudi Schärer (1956) predlaga kot odločujoči kriterij za določitev mestne regije, da je to "formalno območje, kjer prevladuje mestna kulturna pokrajina". K njej spadajo goste ali redkeje poseljene površine ob pogoj, da skupaj z osrednjim mestom tvorijo celoto.

V Švici mora mestna regija izpolnjevati naslednje pogoje:

- delež kmečkega prebivalstva ne sme presegati 20% celotnega prebivalstva območja;
- najmanj tretjina zaposlenih mora dnevno potovati na delo v osrednje mesto;
- med mestnim območjem in obmestnimi naselji ni večjih, sklenjenih nepozidanih površin;
- v osrednjem mestu mora prebivati najmanj 10.000 prebivalcev.

Analiza mestnih regij, določenih po gornjih kriterijih, je pokazala, da na dvajsetini švicarskega površja prebiva okroglo polovica prebivalstva. Med njimi jih je leta 1970 okrog 30% živel v obmestnih - suburbanih območjih.

Tudi v Franciji

pri omejevanju mestnih regij (villes et agglomerations urbaines) uporabljajo različne socialnoekonomske kriterije. Ti so:

- najmanj 10.000 prebivalcev v osrednjem mestu;
- gostota prebivalstva: najmanj 2.000 prebivalcev/km²;
- nadpovprečen porast števila prebivalcev (nad 200% v obdobju zadnjih 25 let);
- manj kot 5% delež kmečkega prebivalstva

Pri tako zastavljeni klasifikaciji je v Franciji v mestnih regijah prebivalo 11,5 milj. prebivalcev, pri čemer pa ni upoštevana pariška mestna aglomeracija.

Na Nizozemskem

k mestom sodijo naselja z več kot 5.000 prebivalci in ostala naselja, kjer ni več kot 20 % moškega aktivnega prebivalstva zaposlenega v kmetijstvu.

Tudi **nordijske države**

uporabljajo vrsto kombiniranih kriterijev. Na Švedskem ima za razmejitev mestnih regij poleg fiziognomskih kriterijev odločilno vlogo še delež dnevnih migrantov, ki iz obmestij dnevno prihajajo na delo v osrednje mesto (Öman, 1961). Na Danskem prav tako poleg fiziognomskega kriterija pri omejitvi mestnih regij uporabljajo še enourno izohrono, gostoto prebivalstva in njegov razvoj (Aagesen, 1960). Na Norveškem je bil še nedavno pojem mestne regije (norv: byregion) neznan, zato še vedno uporabljajo kriterij velikosti "aglomeracije", ki znaša 2.000 prebivalcev (Rasmussen, 1967).

3. 2. *Metode za razmejitev mestnih območij*

Upoštevajoč vse zgoraj navedene metodološke principe pri omejevanju mestnih območij, lahko govorimo o treh temeljnih skupinah meril, na podlagi katerih v posameznih državah določajo obseg in meje mest in mestnih regij. To so *geografsko-fiziognomski, demografski in socialnoekonomski kriteriji* (Nellner, 1970). Praksa je pokazala, da so se poleg teh osnovnih skupin kazalcev oblikovale še številne kombinirane oblike indikatorjev. Implementacija uporabe kazalcev je tudi pokazala, da je uporaba "čistih" kriterjev za določanje mest in mestnih regij nezadostna. V nadaljevanju bomo pogledali nekaj primerov uporabljenih metodologij določanja prostorskega obsega mest in mestnih regij iz tuje in deloma tudi domače literature.

A Tuje izkušnje:

Ob teoretskih razglabljanjih o mestnih regijah kot novih prostorskih kategorijah se pojavlja tudi vprašanje njihove omejitve. Vsaka analiza, ki se ukvarja s problematiko ekspanzije mest, je soočena z velikimi spremembami predvsem v obmestnem prostoru. Prav zato najprej potrebujemo prostorsko razmejitev mestnega in obmestnega prostora. Mnogi analitiki in načrtovalci, ki so se ukvarjali s tem vprašanjem, so se zedinili, da natančnih meja nekega mesta ali mestne regije ni mogoče določiti z enostavnim seštevanjem ali prekrivanjem vplivnih območij mest, različnih mestnih funkcij ali dejavnosti. Prav zato so v literaturi opisani številni modeli o prehodnih oblikah med mestom in podeželjem. Nekatere izmed njih bomo predstavili, čeprav vsi pogosto niso namenjeni zgolj problematiki določanja meja med mesti in podeželjem. Zato tudi često uporabljajo izredno heterogena strokovna poimenovanja oz. termine. Študije tudi opozarjajo na težavnost zajemanja relevantnih kazalcev. Spodaj prikazani opisi iz literature hkrati opozarjajo na

različnost pristopov (tudi znotraj iste dežele), na posebnost razlik (posebej med ZDA in Evropo), med pojavnimi oblikami mest in mestnih regij in doseženo stopnjo urbanizacije.

Pri omejitvi mestnih območij se običajno (najpogosteje) uporabljajo podatki pridobljeni ob pomoči statističnih služb. Tudi metode so prirejene statističnemu zajemanju, mnogo redkeje pa je do željenih rezultatov moč priti po empirični poti. V prvem primeru često nastopa problem pridobivanja ustreznih kazalcev, v drugem pa najbolj bode v oči - posebej pri fiziognomskih in geografskih vidikih - možnost neupoštevanja "aktualnih" (veljavnih) administrativnih meja, katerim pa se v prvem primeru ni moč izogniti. Pričujoči izbor opisanih metod za razmejitev mest in mestnih območij tudi opozarja, da bi nas slepo povzemanje tujih izkušenj nujno zavedlo. Objektivno gledano, znanost doslej še ni uspela zadovoljivo rešiti tega problema.

Čeprav nimajo neposredne zveze s sodobnimi urbanizacijskimi procesi niti z oblikovanjem mestnih regij, ne smemo pozabiti na vrsto teorij, ki so prispevale tudi k oblikovanju paradigme o neobhodnosti razmejevanju mest od podeželja. Takšne so: od "metode šestila" **von Schotta** iz leta 1912 prek **Christallerjeve teorije** o centralnih krajih (1933) pa **Löscheve teorije** "rotirajočega centralno naselbinskega omrežja" (1944), **Isardove teorije** lokacije proizvodnje in potrošnje (1956), **Perrouxove teorije** razvojnih polov (1955) do **Friedmannove teorije** integralnih regij in inicialne vloge mest v razvoju (1979)

S problemom razmejitev med mestnimi, obmestnimi in podeželskimi območji sta se po drugi svetovni vojni pričela ukvarjati **Myers in Beegle** (1947). S kvantitativnimi merili sta poskušala omejiti obmestno območje. V okolici Detroita sta kot osnovni indikator uporabila koncentracijo neagrarnega prebivalstva zunaj vasi. Prostorske enote v analizi so bile grofije (townships). Računski postopek je bil v tem, da sta od celotnega števila prebivalcev v okolišu odštela vse kmečko (farm) prebivalstvo in vse prebivalstvo v t.i. "inkorporiranih krajih"⁸. Vse okoliše, ki so imeli več kot 50 % neagrarnega prebivalstva in ki so razporejeni na pretežno sklenjenem ozemlju ter so koncentrično obdajali Detroit, sta avtorja uvrstila v "suburbano obrobje"; tisto območje, kjer je bil delež nekmečkega prebivalstva med 25 in 50 %, pa v mešano "obmestno obrobje." Delež kmečkega prebivalstva kot odločujoči kriterij za določitev urbanizacijske stopnje so često uporabljali tudi slovenski geografi. Do statističnega popisa prebivalstva leta 1981 je bil ta kriterij tudi odločujoč za določanje mest.

Pri omejitvah urbanih regij je najprej potrebno določiti najnižjo vrednost. **Weyl** (1979) je kot spodnjo vrednostno mejo mestne regije upošteval 50.000 prebivalcev. Poleg prebivalstva, živečega v mestih, je k mestni regiji prištel še

⁸ To so tista naselja, ki imajo poseben upravni status "urbanega" značaja. V njih prebivalstvo ne živi od kmetijstva.

tisto prebivalstvo, ki prebiva v "prstanu" okrog osrednjega mesta. Pri določitvi zunanje meje mestne regije se je naslonil na delež dnevnih potovanj v mesto od skupnega števila prebivalcev. Tudi **Boustedt** (1970) je za mestno regijo določil minimalno število prebivalstva. Po njegovem je mestna regija določena s funkcionalno enotnostjo mesta in z intenzivno povezano okolico z najmanj 80.000 prebivalci. Grupa **COURB** je za mejno vrednost števila prebivalcev upoštevala 200.000 prebivalcev. (Kriterij je bil pri državah z majhnim številom velikih mest nekoliko bolj sproščen). Na podlagi takšne definicije so za Evropo dobili mrežo 186 funkcijskih urbanih regij.

Za razmejitev mestnih regij sta leta 1965 **Friedmann in Miller** predlagala pojem "*Urban field*" (urbano - mestno polje), ki naj bi predstavljal celotno površino v radiju dvehurne izohrone (po avtocesti) od mestnega središča. Ta izolinija bi istočasno predstavljala zunanji obseg območja dnevne migracije, kot tudi tedenske rekreacije. Območje enega "mestnega polja" praviloma meri nad 300.000 ha površja. V njem prebiva več kot milijon prebivalcev. V mejah tako določenega "mestnega polja" je pred 25 leti v ZDA na 35% državnega ozemlja živel 85-90% vsega prebivalstva (Friedmann/Miller, 1965). Model "urban field" nam prikazuje pravzaprav futuristično zasnovo, ki izhaja iz zelo močnih suburbanizacijskih teženj, prisotnih v ZDA. Avtorja sta jih projicirala v prihodnost in mestnemu načinu življenja dodala še "ekološko" komponento. Glavna zamera zasnovi mestnega polja je v preširoko zastavljeni zunanji meji območja, saj se je često prekrivala z izolinijami tedenske ali celo sezonske počitniške ali rekreacijske migracije.

Pozneje je **Berry** (1973) dopolnil teorijo o funkcionalni urbani regiji. Kot kritični odgovor je predlagal, da naj bi bila mestna regija določena s povezavami v obliki dnevnih migracij (*daily urban system*). Po tem kriteriju je skrajna meja oddaljena od mestnih središč med 80 in 160 km. Na podlagi gornjih predpostavk je v 173 mestnih regijah ZDA prebivalo 95% ameriškega prebivalstva. Na tako velik obseg urbanih območij sta vplivala moderna informacijska tehnologija in individualni promet z osebnimi avtomobili.

Vse ameriške metodologije določanja mestnih meja so našim prilikam bolj ali manj tuje. Bližja so nam razmišljanja evropskih regionalnih planerjev: V Zahodni Nemčiji so konec šestdesetih let na ministrski konferenci za regionalno planiranje uzakonili kriterije za določitev njihovih *zgoditvenih območij*. Ta so določena s kombinacijo dveh kazalcev: števila prebivalcev in števila zaposlenih po kraju zaposlitve na km² (EAD = Einwohner + Beschäftigte am Arbeitsort na km²). Na tej podlagi so zgoditvena območja razvrstili v dve skupini: če je bil EAD večji od 750 preb./km² in je bila rast prebivalstva v obdobju 1961/67 večja od 10%, so jih šteli k mestom oz. mestnim regijam. Drugo skupino so predstavljala t.i. območja s podpovprečno stopnjo zgoditve oz. prehodna območja. EAD je bil v teh primerih večji od 330 preb./km², vendar ob dopolnilnemu pogoju, da območje v enakem obdobju izkazuje večjo rast od 20%. Pozneje, ko se je tudi v Nemčiji zaradi

nadpovprečne prebivalstvene dinamike prehodnih območij, predvsem pa na račun močnega priseljevanja v obmestja že slutil proces suburbanizacije, lahko v sedemdesetih letih sledimo vrsti poskusov za razmejitev t. i. robnih območij. Največ zanimanja so ponovno pokazali regionalni planerji. Prednjačili so predvsem sodelavci Akademije za regionalno planiranje iz Hannovra. Avtorji **Kroner, Kessler in Lutze** (1974) ter **Schwarz** (1970) so se pri opredeljevanju odnosov med mesti in pripadajočim podeželjem naslanjali predvsem na pojem "zgostitev", ki jim je pomenil ne le koncentracijo prebivalcev in delovnih mest, marveč predvsem koncentracijo človeških dejavnosti, ki izžarevajo iz mest v okolico.

V začetku osemdesetih let je **Tönnies** (1982) poskušal ponovno ovrednotiti zgostitvena območja. Pri opredeljevanju je izhajal iz kritike dosedanjih modelov, saj po njegovem doslej uporabljeni kazalci gostote prebivalstva in delovnih mest (EAD) ne omogočajo diferenciranega razumevanja vzrokov in posledic zgoščevanja prebivalstva v mestih in njihovi najbližji okolici. Pri izdelavi novega modela je izhajal iz spoznanja o večplastnosti problema, zato je postavil model, ki je poleg določene gostote prebivalstva in delovnih mest vseboval še oceno kvalitete življenja znotraj zgostitvenega območja ("*intra-regionalna analiza obremenitev*") ter oceno prostorskih razlik v kvaliteti življenjskega okolja ("*inter-regionalna analiza obremenitev*"). Tudi Tönnies je pri svojem modelu regionalizacije območij izhajal iz zgostitvenih območij, zato si je v svojem modelu postavil za cilj razumevanje družbenoekonomskih, urbanističnih in selitvenih sestavin mestne regije. Na ta način je s pomočjo 10 kriterijev določil⁹:

- mestno središče - "*City*";
- njemu pripadajoče robno območje - predmestje - ki skupaj z mestnim središčem tvori "*zgostiveno mestno območje*";
- *suburbano območje*, kot robno območje z razbremenilnimi naselji.

Tönnies smatra za območje s suburbanimi potezami le robna, pretežno stanovanjska območja. Ker imajo ta območja pretežno bivalno (spalno) funkcijo, jih imenuje tudi kot razbremenilna naselja. Za določitev obsega zunanjega obsega mestnih regij t.j. mest, predmestij in suburbanih območij skupaj Tönnies trdi, da so med vsemi uporabljenimi kriteriji odločilni pravzaprav le trije:

- *intenziteta dnevne migracije v mesto*;
- *obseg (delež) izseljevanja prebivalstva iz mest ter*

⁹ Tönnies je zunanji obseg mestne regije določil na podlagi selitvenih in socialnoekonomskih povezav prebivalstva. Te so bile po njegovem: obseg dnevne delovne migracije (v %), izobrazbena raven prebivalstva, delež priselitev in odselitev, gostota prebivalstva in delovnih mest ter spremembe le-te, delež kmečkega prebivalstva, delež enodružinskih hiš, povprečna cena zemljišča ter delež prostih (odprtih) površin.

- *gostota prebivalstva in delovnih mest (EAD).*

Medtem ko vse zgoraj opisane metode pri omejevanju območij temelje na pretežno demografskih metodah oziroma kombinaciji socialnoekonomskih in selitvenih kriterijev in/ali indikatorjih življenjskih razmer, je **Nellner** (1976 in 1984) uporabil kombinacijo morfoloških in funkcijskih kriterijev za razmejitev in notranjo delitev mestnih območij. Po Nellnerju je meja med mestom in podeželjem tam, "kjer je mestni način pozidave prekinjen z enklavami kmetijskih zemljišč (nezazidanih površin), vendar te ne smejo biti daljše od 800 m." Suburbana so po njegovem mnenju tista območja, ki se v obmestni poselitveni strukturi naslanjajo na starejše vaško jedro (močno urbanizirano), okoli njega pa je mlajša, a obsežna gradbena razširitev. Med starim in novim delom naselja je že na prvi pogled opazno neskladje med gradbenimi oblikami in funkcijami stavb, predvsem v središču naselja. V novejših delih naselja prevladujejo prostostoječe enostanovanjske družinske hiše z vrtom okrog njih. Stanovanjska naselja v suburbanih območjih še vedno obkroža obdelovalna zemlja. Tudi industrije je znatno manj kot v mestih. Ker so gradbene parcele v predmestjih in bližnjih mestnih območjih vedno težje dosegljive, se suburbana območja zaradi še vedno nižjih cen v oddaljenejših območjih bliskovito povečujejo.

B. domači primeri:

Najstarejši postopek razmejevanja je pri nas razvil Macura (1954), ki je naselja razdelil na mestna, mešana in vaška, pri tem pa uporabil kombinacijo dveh kriterijev: velikost naselja in delež kmečkoga prebivalstva. Za določitev teh treh tipov je uporabil naslednjo shemo:

odstotek kmečkoga prebivalstva			
št. preb. v nas.	mestno	mešano	vaško
do - 299	-	-	vse
300 - 999	-	do 40%	31 in več
1.000 - 1.999	-	do - 40%	41% in več
2.000 - 2.999	do 10%	11-40%	51% in več
3.000 - 9.999	do 30%	31-60%	61% in več
10.000 -14.999	do 60%	61-70%	71% in več
15.000 in več	do 70%	71% in več	-

Z morfološki izhodišči, funkcijskimi prepletanji ter razvojnimi procesi v prostoru je nato Nellner priredil model mestne regije, pri čemer je močno poudaril povezanost mestnega območja z obrobjem (gl. sliko 3). V modelu so obmestna območja eksplicitno oprta na mesta. Novo je tudi to, da Nellner obmestni prostor deli glede na stopnjo preobrazbe na notranje in zunanje suburbano območje. Notranje suburbano območje se naslanja na mestno območje. Zanj je značilno relativno gostota, s kmetijsko in gozdarsko izrabo prepredeno urbanizirano obmestje. Ti predeli so izredno vabljeni za selektivne migracije iz mesta in drugih območij. Notranje suburbano območje je istočasno najmočnejše izvorno območje tokov dnevne migracije, ki so usmerjeni pretežno proti mestu. Nekdanja vaška jedra so podvržena močni gradbeni in socialnoekonomski preobrazbi, zanje je značilna močna prostorska ekspanzija kakor tudi postopno pridobivanje centralnih funkcij (Nellner, 1984). Zunanje suburbano območje je pravzaprav najbolj oddaljeno območje mestne aglomeracije. Tudi zanj je značilna intenzivna funkcijska preobrazba podeželja s povečano dnevno migracijo. Gradbena in socialnoekonomska preobrazba je manj intenzivna. V zunanji suburbani coni so lokalna centralna naselja pomembni nosilci oskrbnih in zaposlitvenih funkcij (Nellner, 1984).

Predstavljeni model, čigar pomanjkljivost je v izostanku socialnoekonomskih in demografskih kriterijev, ne vsebuje nobenih številčnih razmejitvenih vrednosti za posamezne cone v mestni regiji. Doslej (po trditvah avtorja) model še ni bil testiran in zaenkrat še ni moč govoriti o njegovi uporabnosti.

B. domači primeri:

Najstarejši postopek razmejevanja je pri nas razvil **Macura (1954)**, ki je naselja razdelil na mestna, mešana in vaška, pri tem pa uporabil kombinacijo dveh kriterijev: velikost naselja in delež nekmečkega prebivalstva. Za določitev teh treh tipov je uporabil naslednjo shemo:

odstotek kmečkega prebivalstva			
št. preb. v nas.	mestno	mešano	vaško
do - 299	-	-	vse
300 - 999	-	do 40%	31 in več
1.000 - 1.999	-	do - 40%	41% in več
2.000 - 2.999	do 10%	11-40%	51% in več
3.000 - 9.999	do 30%	31-60%	61% in več
10.000 -14.999	do 60%	61-70%	71% in več
15.000 in več	do 70%	71% in več	-

Odlika te metode je, da na preprost in takratnim jugoslovanskim razmeram primeren način opredeljuje naselja. Žal pa prav malo ali nič ne pove o vplivih posameznega mesta v pokrajini. Macurino tipologijo so v letih 1961 in 1971 uporabili pri obdelavi rezultatov popisa. Sicer pa naša uradna statistika uporablja več nomenklatur mestnih naselij, ki pa med sabo niso usklajene. Nastale so za različne namene in po različnih kriterijih¹⁰.

Tudi **Žuljić** (1970) je naselja delil na mestna, polurbana in vaška. Pri tej klasifikaciji se je tudi oprl na štiri velikostne skupine naselij (do 2.000 prebivalcev, 2-5.000, 5-10.000 in nad 10.000 prebivalcev) ter na delež agrarnega prebivalstva. Po njegovih kriterijih je bilo zadoščeno pogojem za mestno naselje, če je imelo naselje nad 5.000 prebivalcev in manj kot 10% kmečkega prebivalstva. Polurbano naselje pa je moralo imeti vsaj 2.000 prebivalcev in pod 40% kmečkega prebivalstva. Za slovenske prilike in njen značaj urbanizacije sta bila oba kriterija: delež kmečkega prebivalstva, kot tudi najmanjše število prebivalcev že od vsega začetka odločno previsoko postavljena.

V. Klemenčič (1960) je delil naselja na osnovi gospodarsko geografskih meril. Pri tej klasifikaciji je upošteval elemente gospodarskega in demografskega razvoja in fiziognomijo naselij v njihovi povezanosti, le da pri ugotavljanju deleža teh posameznih elementov še ni prišel do kvantitativnega merjenja. V dobršni meri se je naslonil na Ilešičevo študijo (1958) o geografski rajonizaciji Slovenije. Po njegovi shemi so vsa naselja v Sloveniji razdeljena v centralne kraje, agrarna naselja in urbanizaciji podvržena agrarna naselja. Z ozirom na gospodarsko podobo je slovenska naselja razdelil na:

- *urbanska naselja;*
- *urbanizirana agrarna naselja;*
- *polurbanizirana agrarna naselja;*
- *polagrarna naselja;*
- *agrarna naselja.*

Urbanizirana naselja imajo po Klemenčiču med 5-10% kmečkega prebivalstva. Pri *polurbaniziranih* naseljih, ki so oddaljena od mesta do 30 minut, sicer že prevladujejo urbane poteze. Delež kmečkega prebivalstva je pod 20%, nad 50% aktivnega prebivalstva je zaposleno v mestu. V *polagrarnih* naseljih se delež kmečkega prebivalstva še poveča, stik z mestom pa še nadalje slabi. Avtorja so pozneje zanimali tudi mestni vplivi na podeželje. Pri tem je pri mestnih regijah (ki so mu predstavljale tisti del okolice mesta, ki je dnevno povezan z dnevno migracijo delovne sile (1965,

¹⁰ gl. Glosar za področje urejanja prostora in varstvo okolja, prvo delovno poročilo, Urbanistični inštitut SRS, 1983)

str. 7) razlikoval ožje obmestne gravitacijske cone od širših (str. 17-18).

Vrišer je v študiji o razvoju prebivalstva Ljubljane (1956), delil mesto in njegovo vplivno območje na podlagi kakovostnih kazalcev v:

1. mestno območje (mesto) z mestnim središčem in predmestji

2. ožjo gravitacijsko cono oziroma obmestje:

a) urbanizirana naselja;

b) agrarna naselja;

- polagrarna ali podeželska;

- agrarna ali kmečka;

3. širša gravitacijska cona.

VI. Kokole (1976) je v svojem prispevku o omejitvi ruralno - urbanega kontinuuma določil osem kategorij naselij glede na njihov agrarni ali neagrarni značaj oz. glede na stopnjo urbaniziranosti. Po njegovem so izrazito urbanizirana tista naselja, kjer je *odstotek neagrarnega prebivalstva* nad 90%. Naselja, ki na strnjem območju izkazujejo tako visok delež neagrarnega prebivalstva in kjer ima med njimi eno ali več naselij znatno število neagrarnih delovnih mest (najmanj tisoč) in ustrezno raven storitvenih dejavnosti, bi mogli označiti v celoti že kot urbane aglomeracije.

Naselja, kjer je delež agrarnega prebivalstva samo še 20 - 35%, je Kokole označil kot tista, ki so močno izpostavljena urbanizacijskim vplivom. To so naselja, ki so po svoji socialno-gospodarski sestavi bližje "mestnim", kot pa "kmečkim" naseljem. V nekem smislu bi jih mogli označiti tudi kot naselja v širše urbanizirani coni posameznih urbanih aglomeracij ali kot njihovo urbanizirano agrarno zaledje.

Območja, kjer je delež neagrarnega prebivalstva v naseljih med 35 - 50%, so območja "delavcev-kmetov" oziroma močne dnevne migracije proti nekemu ali več mestnim območjem. Taka območja niso več agrarna, pa tudi še ne čisto urbanizirana. Naselja v njih so v določenem smislu prehodna v ruralno-urbanem kontinuumu. Mogoče bi jih zato lahko označili kot pretežno deagrarnizirana ruralna območja ali cone.

Kjer delež neagrarnega prebivalstva ne doseže več kot 50%, gre očitno še za prevlado agrarnega prebivalstva. Naselja s 50-65% agrarnega prebivalstva označuje kot ruralno prehodno območje. Kjer pa delež agrarnega prebivalstva preseže dve tretjini, moremo že smiselno govoriti o agrarnih ruralnih conah. Vsa naselja oziroma območja, kjer je delež agrarnega prebivalstva večji kot 85%, pa Kokole označi kot agrarna, brez oznake ruralna, da še izraziteje poudari njihov kmečki značaj.

Kokole (1969) je pri klasifikaciji majhnih in najmanjših naselij

v Sloveniji kot osnovni kriterij predlagal različna razmerja med aktivnimi prebivalci naselij in zaposlenimi v istem naselju ter odgovarjajočim deležem kmečkega prebivalstva. Naselja je opredelil predvsem glede na razmerja med prebivalci in delovnimi mesti. Kokole je razčlenil naselja s primanjkljajem delovnih mest tudi glede na delež aktivnega prebivalstva, ki dela doma in tistega, ki dela zunaj, na več kategorij:

- I. : v domačem kraju dela 0 - 15% aktivnega prebivalstva, zunaj njega pa 85 - 100%;
- II. : v domačem kraju dela še 15 - 35%, zunaj njega pa 65 - 85% aktivnega prebivalstva;
- III.: v domačem kraju dela 35 - 55%, zunaj njega pa 45 - 65% aktivnega prebivalstva;
- IV.: v domačem kraju dela 55 - 80%, zunaj njega pa 20 - 45% aktivnega prebivalstva;
- V. : v domačem kraju dela 80 - 100%, zunaj njega pa do 20% aktivnega prebivalstva.

Analiza sestave zaposlitve in prebivalstvenih teženj v posameznih urbaniziranih conah je oblikovala tri osnovne cone:

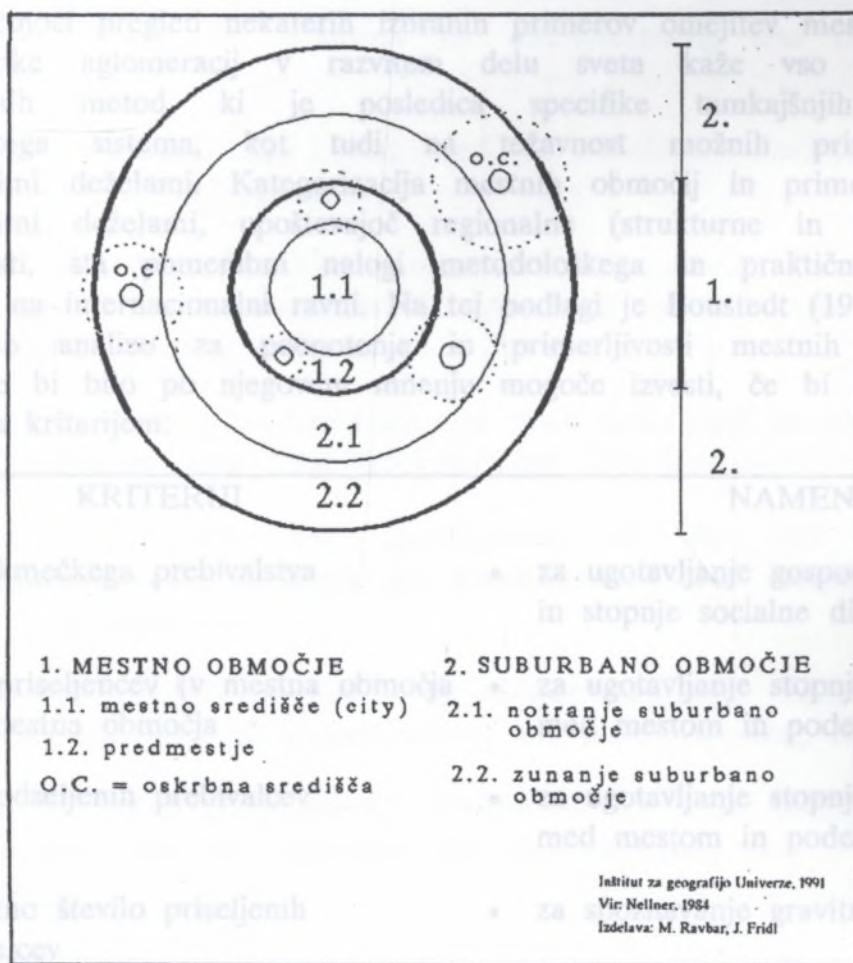
- *izrazito urbanizirana cona (cona širše mestne aglomeracije); sem spadajo naselja prve in del naselij iz druge kategorije;*
- *pretežno urbanizirana cona: naselja tretje in deloma iz druge kategorije;*
- *ruralna cona: odročnejša in slabše dostopna naselja iz četrte in pete kategorije.*

Pred dobrim poldrugim desetletjem je najprej Vrišer (1977) ob pomoči factorske analize in na podlagi petnajstih variabel (med katerimi jih je sedem prikazovalo stopnjo urbanizacije, ena njeno dinamiko, preostalih sedem spremenljivk pa naj bi bili pojavi, ki spremljajo urbanizacijo, oziroma jo v določeni meri pojasnjujejo) razdelil jugoslovanske občine na šest skupin, od močno urbaniziranih, do povsem neurbaniziranih¹¹.

Nato pa so Gosar, Mihevc, Jakoš (1980) za potrebe regionalnega planiranja prav tako s pomočjo factorske analize (in uporabe 50 kazalcev) izvedli tipologijo naselij. Postopek je vseboval variable s področja demografije: rast in struktura prebivalstva, socialno-ekonomske kazalce, rast in strukturo stanovanj ter kazalce o položaju in opremljenosti naselij. Omenjena raziskava kljub množici relevantnih kazalcev ni zagotovila večje prepričljivosti izsledkov.

¹¹ Vrišer (1977) je v citirani študiji uporabil naslednje kategorije: močno urbanizirane, pretežno urbanizirane, zmerno urbanizirane, delno urbanizirane, slabo urbanizirane in neurbanizirane občine.

Končno je Vrišer (1990) v raziskavi o ekonomskogeografski regionalizaciji Republike Slovenije ponovno preveril Macurino zamisel opredeljevanja naselij. Prilagodil jo je le sedanjim slovenskim razmeram, ko je deagrarizacija dosegla izjemno visoko stopnjo. Kot temeljne ozemeljske enote je upošteval krajevne skupnosti ter jih razdelil na tri osnovne skupine: na mestne, na polmestne (urbanizirane) in tiste z vaško (agrarno) strukturo. Kot pomožni kriterij je upošteval še gostoto prebivalstva (na km²). Med 962 krajevnimi skupnostmi jih je 90 (9,3%) imelo mestni značaj, 399 (41,5%) krajevnih skupnosti je bilo urbaniziranih in 473 (49,1%) agrarnih ali semiagrarnih. Izsledki, ki jih je Vrišer dobil s prikazano tipologijo, so v glavnem ustrezali dejanskemu stanju.

Slika 3 : Shematska predstavitev mestne regije

4. SKLEP JENA LITERATURA

• *Lyden, P., 1960: Copenhagen, Growth and its Population Geogr. tidskrift, 2, 81.*

Vsi predstavljeni modeli izhajajo iz teorije o razvoju mest v obliki koncentričnih con ali kolobarjev, pri čemer so **sestavni del mest poleg predmestij še obmestna ali suburbanizirana območja**. Empirične ugotovitve po svetu sicer kažejo, da so taki čisti tipi mestnih struktur redki in da gre za večje ali manjše približke določenemu idealiziranemu strukturnemu modelu ali pa za kombinacijo obeh. Prav zaradi določene stopnje abstrakcije na račun optimalne dostopnosti do mestnih središč so vsi predstavljeni modeli zasnovani v obliki koncentričnih con. Vsem modelom je tudi skupno, da mesta še vedno ostajajo funkcijska središča za obmestna območja in da je preobrazbe podeželja najintenzivnejša prav v suburbaniziranih območjih.

• *Boustedt, O., 1970: Stadtregionen. Handwörterbuch der Raumforschung und Raumordnung, 1, 1-16.*

Pričujoči pregled nekaterih izbranih primerov omejitvev mestnih regij in problematike aglomeracij v razvitem delu sveta kaže vso raznovrstnost uporabljenih metod, ki je posledica specifične tamkajšnjih zakonitosti naselbinskega sistema, kot tudi na težavnost možnih primerjav med posameznimi deželami. Kategorizacija mestnih območij in primerljivost med posameznimi deželami, upoštevajoč regionalne (strukturne in funkcionalne) specifičnosti, sta pomembni nalogi metodološkega in praktičnega pomena predvsem na internacionalni ravni. Na tej podlagi je Boustedt (1970) predlagal primerjalno analizo za poenotenje in primerljivosti mestnih aglomeracij. Primerjave bi bilo po njegovem mnenju mogoče izvesti, če bi zadostili vsaj naslednjim kriterijem:

KRITERIJI	NAMEN
• delež kmečkega prebivalstva	• za ugotavljanje gospodarske strukture in stopnje socialne diferenciacije
• delež priseljencev (v mestna območja in obmestna območja)	• za ugotavljanje stopnje prepletenosti med mestom in podeželjem
• delež odseljenih prebivalcev	• za ugotavljanje stopnje prepletenosti med mestom in podeželjem
• absolutno število priseljenih prebivalcev	• za spoznavanje gravitacijskih območij
• gostota prebivalcev in delovnih mest	• za ugotavljanje značaja poseljenosti, posebej še stopnje urbanizacije
• obseg dnevne delovne migracije	• za spoznavanje gravitacijskih območij

5. UPORABLJENA LITERATURA:

- **Aagesen, A., 1960:** *Copenhagen, District and its Population.* Geogr. tidsskrift, št. 60.
- **Berg, L. van den in sod., 1982:** *Urban Europe: A Study of growth and Decline.* Oxford, str. 4 (=European Coordination Centre for Research and Documentation in Social Sciences. Cost of Urban Growth/COURB/ Volume 1)
- **Berry, B.J.L., 1973:** *Growth Centres in the American Urban System.* Cambridge.
- **Boustedt, O., Müller, G., Schwarz, K., 1968:** *Zum problem der Abgrenzung von Verdichtungsräumen unter Berücksichtigung de Möglichkeiten zur Messung von Verdichtungsschäden.* Mitt. d. Inst. für Raumforschung. Bonn.
- **Boustedt, O., 1970:** *Stadtregionen.* Handwörterbuch der Raumforschung und Raumordnung von der Akademie für Raumforschung und Landesplanung, Hannover.
- **Boustedt, O., 1953:** *Die Stadt und ihr Umland.* Raumforschung und Raumordnung, Bd. 11, Hannover.
- **Boustedt, O., 1960:** *Die Stadtregion in BR Deutschland; Forschungs - und Sitzungsberichte der Akademie für Raumforschung und Landesplanung, Bd. 14.* Raum und Bevölkerung 1. Hannover.
- **Boustedt, O., 1963:** *Das Verhältnis von Stadt und Land in demographischer und ökonomischer Sicht.* Stud. Gen. H.16, str. 707, Hannover.
- **Boustedt, O., 1967:** *Die Stadtregionen in der BR Deutschland.* Veröffentlichungen der Akademie für Raumforschung und Landesplanung, Bd. 32, str. 1-24. Hannover.
- **Boustedt, O., 1968:** *Analyse und Gliederung nach socioökonomischen Merkmalen.* Akademie für Raumforschung und Landesplanung, Hannover.
- **Boustedt, O., 1970:** *Stadtregionen.* Handwörterbuch der Raumforschung und Raumordnung von der Akademie für Raumforschung und Landesplanung, Hannover.
- **Bračić, V., Lah, A., Vrišer, I., 1983:** *Sodobni svet. Družbena geografija I.* Založba obzorja, Maribor.
- **Christaller, W., 1933:** *Die zentralen Orten in Süddeutschland.* Jena.

- **Fawcett, C. B., 1932:** *Distribution of the Urban Population in Great Britain. The Geographical Journal* 79.
- **Feldmann, G./Poller, R., 1971:** *Hauptprobleme der Erarbeitung von Varianten in Prognosen. Wirtschaftswissenschaften XIX, 9. Berlin.*
- **Friedmann, J., 1979:** *Territory and Function. The evolution of regional planning. London.*
- **Friedmann J. in Miller J., 1965:** *The Urban Field. Journal of the American Institute of Planners, No. 31/11, str. 312-320.*
- **Gosar, L., Mihevc, P., 1979:** *Urbanizacija v SRS, II. faza Tipologija naselij, 385 str. Ljubljana. Urbanistični inštitut SRS.*
- **Hall, P. et all. 1973:** *The Containment of Urban England. London.*
- **Isard, W., 1956:** *Location and Space-Economy. New York/London.*
- **Istel W., 1982:** *Verfahren von Abgrenzung von Agglomerationen in Österreich, v: Beiträge der Akademie für Raumforschung und Landesplanung. Bd. 58. Hannover.*
- **Klemenčič, V., 1960,** *Problemi gospodarsko - geografske klasifikacije slovenskih naselij. Geografski vestnik XXXII, Ljubljana.*
- **Kneissl-Rabossi, S., 1982:** *Abgrenzung von Agglomerationen in Italien, v: Beiträge der Akademie für Raumforschung und Landesplanung, Bd. 58, Hannover.*
- **Kokole, VI., 1969,** *Klasifikacija naselij. Tipologija ruralnih sredina u Jugoslaviji, Zagreb.*
- **Kokole, VI., 1976:** *Prispevek k identifikaciji ruralno-urbanega kontinuuma, Geografski vestnik, XLVIII, str. 93-108.*
- **Kroner, G., Kessler, H., R., Lutze, R., 1974:** *Fortschreibung der Verdichtungsräume. Informationen zur Raumentwicklung. Hft. 10/1 str. 294-389 , Hannover.*
- **Krönert, R., 1981:** *Die Stadt-Umland-Regionen von Gross- und Mittelstädten als Aktions- und Kommunikationsräume der Bevölkerung in der Deutschen Demokratischen Republik. Institut für Geographie und Geoökologie, Leipzig, Doktorska disertacija, tipk.*
- **Lenort, N., 1961:** *Entwicklungsplanung in Stadtregion. Hannover.*

- **Lösch, A., 1944:** *Die Räumliche Ordnung der Wirtschaft.* Jena.
- **Macura, M., 1954:** *Kriterijum za razgraničavanje gradskog seoskog stanovništva.* Statistička revija, št. 3-4, Beograd.
- **Manz, G., 1971:** *Zu den Wechselbeziehungen zwischen Lebensniveau und individuellen Bedürfnissen.* Wirtschaftswissenschaft XIX, 11. Berlin.
- **Myers, R., R., in Beegle, A., W., 1947:** *Delineation and Analysis of the Rural-Urban Fringe.* Applied Antropology, Vol. 6, str. 14-22, New York.
- **Neddens, M. C., 1986:** *Ökologisch orientierte Raumentwicklung.* Wiessbaden-Berlin,
- **Nellner, W., 1970:** *Die Abgrenzung von Agglomerationen.* Veröffentlichungen der Akademie für Raumforschung und Landesplanung, Band 59, str. 91-142, Hannover.
- **Nellner, W., 1976:** *Zur Abgrenzung städtischer Siedlungs Agglomerationen in der BRD.* Veröffentlichungen der Akademie für Raumforschung und Landesplanung. Bd. 112., str. 1-34. Hannover.
- **Nellner, W., 1984:** *Modell zur äusseren Abgrenzung und inneren Gliederung von Agglomerationsräumen.* Veröffentlichungen der Akademie für Raumforschung und Landesplanung. Bd. 157, str. 30-40. Hannover.
- **Öman, I., 1961:** *Some major skandinavian urban agglomerations.* Stockholm - Paris, str. 4-5.
- **Peroux, F., 1955:** *Note sur la notion du pole de croissance.* Economique appliquee. Paris.
- **Rajman, J., 1978:** *Demographic processes in suburban zones in Suothern Poland.* Geographica Slovenica 11, str 91-102, Ljubljana
- **Rasmussen, T. Fr., 1967:** *Byregioner i Norge.* Oslo.
- **Schliebe, K., Teske, H., D., 1970:** *Vedichungsräume - eine Gebietskategorie der Raumordnung.* Geographische Rundschau 22.
- **Schwarz, K., 1970:** *Überlegungen zur Neuabgränzung von Stadtregionen im Anschluss an die Volkszählung.* Veröffentlichungen der Akademie für Raumforschung und Landesplanung. Bd. 59, str. 1-12. Hannover.

- *Tönnies, G., 1982: Zur Neuabgrenzung der Verdichtungs - Räume als Problemregionen. Raumforschung und Raumordnung, XL, Heft 3. str. 85-100, Hannover.*
- *Vogelnik, D., 1967: Prikaz in analiza migracijsko urbanizacijskih tokov na območju Slovenije. Demografski inštitut, Ekonomska fakulteta, Univerza v Ljubljani (rokopis).*
- *Vrišer, I., 1965: Geografska izhodišča pri omejevanju mest in njihovih vplivnih območij. Geografski vestnik XXXVII. Ljubljana str. 143-160.*
- *Vrišer, I., 1984: Urbana geografija. Univerza Edvarda Kardelja v Ljubljani, Ljubljana.*
- *Vrišer, I., 1977: Urbanizacija jugoslovanskih občin, Geografski vestnik XLIX, str. 131-138. Ljubljana.*
- *Vrišer, I., 1956: Razvoj prebivalstva na območju Ljubljane. Kronika 2, Ljubljana.*
- *Vrišer, I., 1990: Ekonomskogeografska regionalizacija republike Slovenije. (Na podlagi vplivnih območij centralnih naselij in dejavnostne sestave prebivalstva). Geografski zbornik XXX, str. 129-247.*
- *Weyl, H., 1979: Funktion und Wirkungspotential der Raumordnung. Veröffentlichungen der Akademie für Raumforschung und Landesplanung, Bd. 112, Hannover str.: 1-34.*
- *Wortmann, W., 1972: Die Regionalstadt. Veröffentlichungen der Akademie für Raumforschung und Landesplanung, Bd. 71. Hannover.*
- *Žuljić, S., 1970: Proces urbanizacije na prostoru Jugoslavije. Značenje i predvidivi tok promena do 1985. godine. Ekonomski Institut, Zagreb.*